KLIENT BANKU I JEGO ZNACZENIE DLA DZIAŁALNOŚCI BANKOWEJ

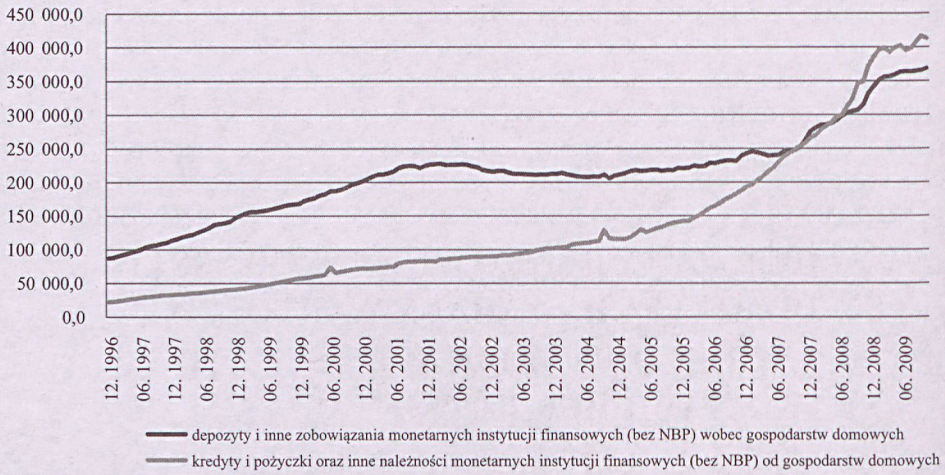
Aneta Kłopocka
Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Warszawie

DEPOZYTY BANKOWE GOSPODARSTW DOMOWYCH – ZMIANY WARTOŚCI I STRUKTURY W POLSCE W LATACH 1996-2009[1]

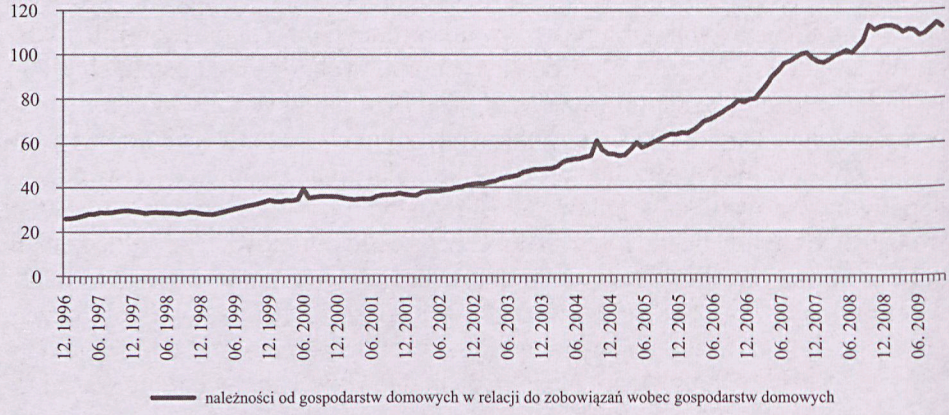
Wstęp

Z punktu widzenia gospodarki pieniężnej ludności sektor bankowy tworzy kluczowe ogniwo systemu finansowego, niezastąpione tak w sytuacjach lokowania nadwyżek finansowych, jak i poszukiwania źródeł pokrycia okresowych niedoborów środków pieniężnych gospodarstw domowych. W ciągu ostatnich kilkunastu lat wzrastała skala powiązań gospodarstw domowych z sektorem bankowym (rysunek 1), jednocześnie gruntownie zmieniała się relacja wartości środków pozyskiwanych przez banki od sektora gospodarstw domowych w postaci depozytów do wartości środków udostępnianych gospodarstwom domowym w postaci kredytów bankowych (rysunek 2). Warto odnotować, że w listopadzie 2007 r. po raz pierwszy wartość kredytów udzielonych gospodarstwom domowym przekroczyła wartość zgromadzonych przez nie depozytów bankowych. Od maja 2008 r. sektor gospodarstw domowych trwale przestał być wierzycielem netto sektora bankowego. Nadal jednak depozyty bankowe ludności stanowią ważne źródło finansowania akcji kredytowej banków, a lokowanie oszczędności pieniężnych jest fundamentalnym elementem integracji gospodarstw domowych z sektorem bankowym.

[1] W opracowaniu przedstawiono wybrane wyniki badań realizowanych w ramach projektu badawczego pt. „Oszczędzanie gospodarstw domowych a transfery międzypokoleniowe" finansowanego z funduszy własnych WSFiZ w Warszawie.

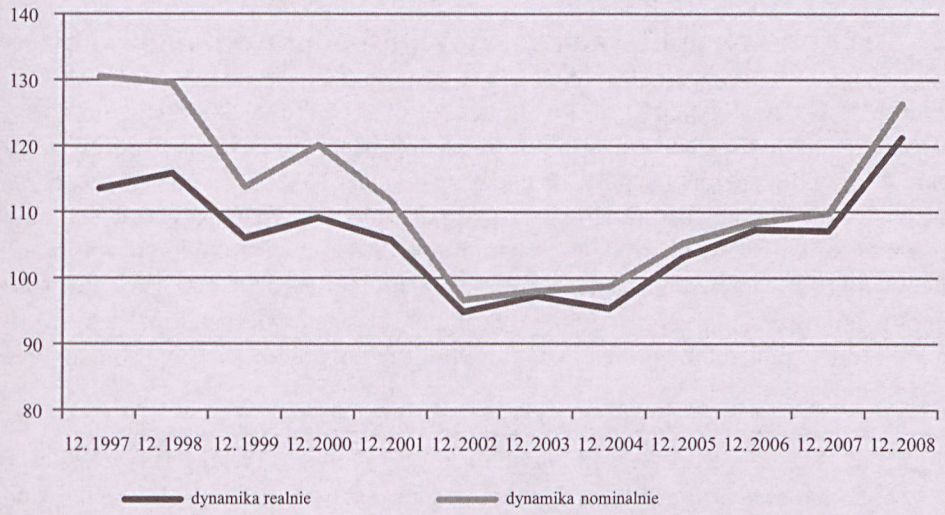
Rysunek 1. Zobowiązania i należności monetarnych instytucji finansowych (bez NBP) od gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w mln zł)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Rysunek 2. Należności monetarnych instytucji finansowych (bez NBP) od gospodarstw domowych w relacji do zobowiązań monetarnych instytucji finansowych (bez NBP) wobec gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

1. Dynamika depozytów gospodarstw domowych

Obserwowane w Polsce zmiany na bankowym rynku depozytowym zależą w głównej mierze od skłonności gospodarstw domowych do oszczędzania, konkurencji innych instrumentów finansowych oraz pośredników rynku finansowego (Rytelewska 2005). Skłonność do oszczędzania oraz wybór formy oszczędzania – poza czynnikami ekonomicznymi – są kształtowane także pod wpływem tradycji oraz kultury finansowej, wyrażającej się w umiejętności funkcjonowania na rynku finansowym. Niemałe znaczenie, jako determinanta zachowań na rynku produktów oszczędnościowych, ma charakterystyka społeczno-demograficzna inwestora (Rytelewska, Kłopocka 2009). W analizowanym okresie spory wpływ na procesy oszczędzania gospodarstw domowych miały również zmiany legislacyjne polegające na wprowadzeniu opodatkowania dochodów kapitałowych.

Rysunek 3. Dynamika przyrostu depozytów i innych zobowiązań monetarnych instytucji finansowych (bez NBP) wobec gospodarstw domowych w Polsce w latach 1997-2008 (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP, GUS

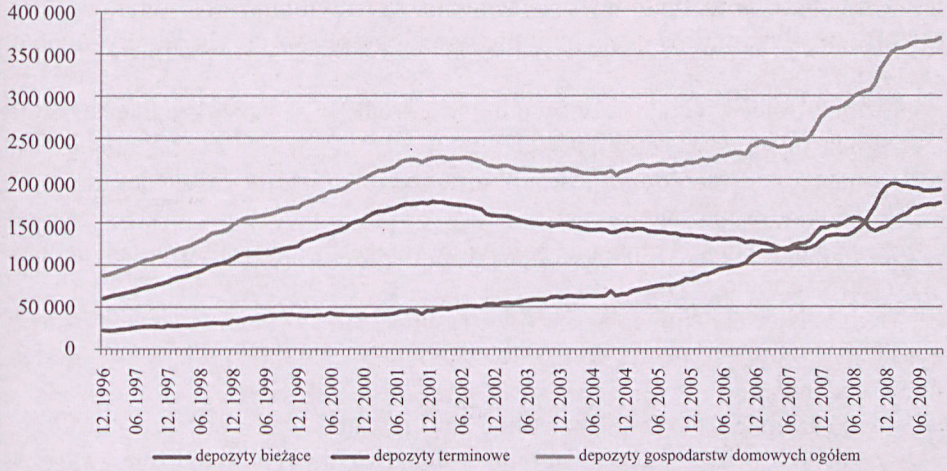
Patrząc na zmiany dynamiki przyrostu depozytów bankowych gospodarstw domowych w ujęciu nominalnym i realnym (rysunek 3) zauważa się, że dynamiczny wzrost wartości depozytów załamał się w 2002 r. Od tego momentu pobierany jest wspomniany podatek od dochodów kapitałowych, w tym dochodów uzyskanych z tytułu odsetek bankowych. Pozytywny wpływ na wzrost wartości depozytów gospodarstw domowych po roku 2004 miały: spadek bezrobocia i wzrost płac, wynikające ze wzrostu gospodarczego, oraz transfery środków od emigracji zarobkowej do gospodarstw domowych pozostających w kraju. Jed-

nakże w tym okresie znacznie intensywniej wzrastała wartość środków gospodarstw domowych ulokowanych w instrumentach rynku kapitałowego. W połowie 2007 r. udział depozytów bankowych w aktywach finansowych gospodarstw domowych obniżył się do rekordowo niskiej wartości: niespełna 41%. Było to związane z utrzymywaniem się na warszawskiej giełdzie hossy oraz uzyskiwaniem bardzo wysokich stóp zwrotu z inwestycji w funduszach inwestycyjnych i ubezpieczeniowych funduszach kapitałowych, przy niskim oprocentowaniu depozytów bankowych. Załamanie na rynkach akcji oraz wzrost oprocentowania depozytów bankowych poskutkowały silną poprawą ich atrakcyjności w porównaniu z innymi formami lokowania oszczędności. W efekcie wystąpiła wzmożona realokacja środków z funduszy inwestycyjnych i giełdy do banków, co przejawiło się dynamiką przyrostu depozytów bankowych gospodarstw domowych przekraczającą w 2008 r. 120%.

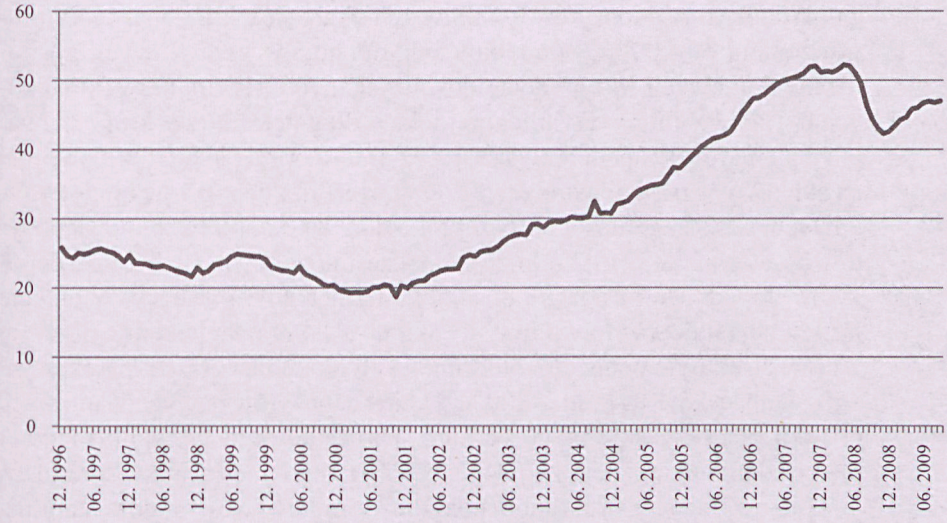
2. Struktura terminowa depozytów gospodarstw domowych

Jednym z podstawowych kryteriów podziału lokat bankowych, bodaj najczęściej uwzględnianym przy badaniu struktury wkładów, jest stopień ich płynności. Naturalnie z punktu widzenia deponenta najkorzystniejsze są lokaty o najwyższej płynności, a przy tym pewne i możliwie najbardziej dochodowe. Oczywiście bank nie może zaspokoić równocześnie tych trzech potrzeb. Zazwyczaj więc w wyborach deponenta odzwierciedlają się jego preferencje płynności, czyli skłonność do zaakceptowania spadku płynności lokaty rekompensowanego wzrostem jej rentowności. Skłonność ta zależy od wielu czynników, jak choćby motywów gromadzenia oszczędności.

W analizowanym okresie wartość depozytów bieżących wzrosła z 22,5 do 173 mld zł, a depozytów terminowych z 60 do prawie 189 mld zł (rysunek 4). Różne tempo przyrostu wartości depozytów bieżących i terminowych implikowało istotne zmiany struktury terminowej depozytów bankowych gospodarstw domowych (rysunek 5). Do połowy 2003 r. udział depozytów bieżących w depozytach ogółem nie przekraczał 26%. Jednak od stycznia 2002 r., kiedy udział depozytów bieżących w depozytach ogółem wynosił niespełna 20%, występował silny trend wzrostowy ich udziału, tak iż od sierpnia 2007 wartość depozytów bieżących stanowiła nieznacznie więcej niż połowę depozytów gospodarstw domowych. W związku z działaniami banków w zakresie polityki cenowej produktów depozytowych w drugiej połowie 2008 r. nastąpiło odwrócenie trendu i udział depozytów bieżących spadał aż do 42% w styczniu 2009. W okresie kolejnych miesięcy udział depozytów bieżących zwiększył się o kilka punktów procentowych, nie przekraczając jednak 50%.

Rysunek 4. Depozyty bieżące i terminowe gospodarstw domowych w Polsce w okresie XII 1996 – XI 2009 (w mln zł)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Rysunek 5. Udział depozytów bieżących w depozytach gospodarstw domowych ogółem w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Zatem w okresie badawczym struktura depozytów bankowych gospodarstw domowych zmieniła się zasadniczo. O ile na początku okresu depozyty bieżące stanowiły około jednej czwartej depozytów ogółem, o tyle na koniec okresu ich udział był zbliżony do połowy wszystkich depozytów gospodarstw domowych.

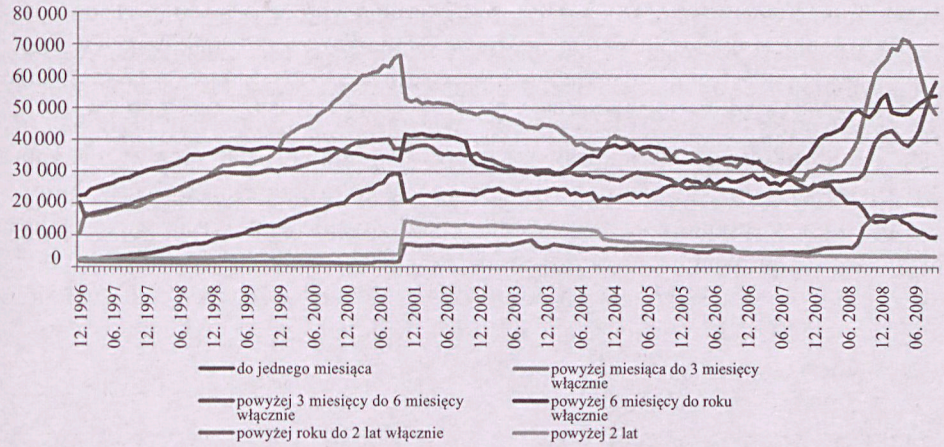
Pewien wpływ na to miało wprowadzenie przez banki innowacji w zakresie produktów depozytowych, tj. rachunków oszczędnościowych charakteryzujących się tym, że:

- możliwa jest wypłata całości lub części środków na każde żądanie bez utraty należnych odsetek,
- najczęściej pobierana jest jedynie niewielka opłata za więcej niż jedną wypłatę w miesiącu,
- wysokość oprocentowania porównywalna jest z oprocentowaniem depozytów terminowych.

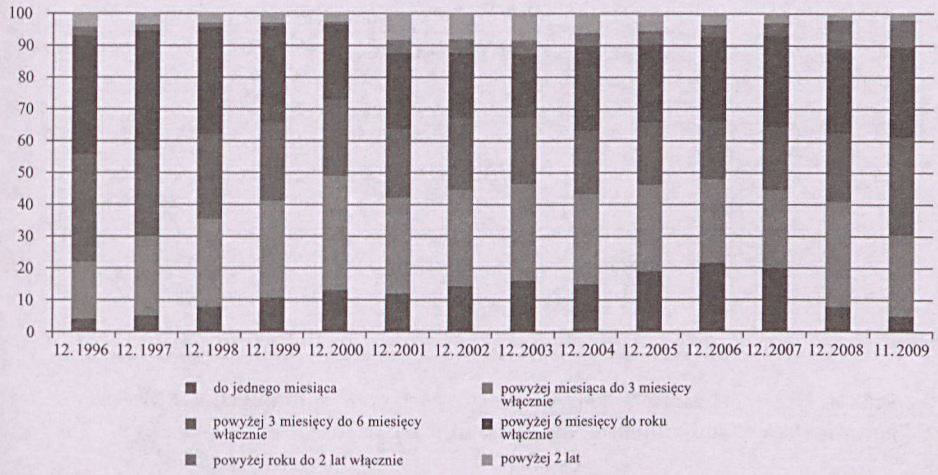
Przyglądając się zmianom wartości (rysunek 6) i struktury (rysunek 7) depozytów terminowych można wyróżnić trzy okresy charakteryzujące się odmiennymi tendencjami:

- Od grudnia 1996 do października 2001 r. wzrost wartości depozytów terminowych w największym stopniu wynikał z bardzo dynamicznie zwiększającej się wartości depozytów do jednego miesiąca oraz depozytów powyżej miesiąca do 3 miesięcy. W konsekwencji ich udziały w strukturze depozytów terminowych wzrastały odpowiednio z 4 do 13% i z 18 do 36%.
- Okres od listopada 2001 do grudnia 2007 r. rozpoczął się od gwałtownej zmiany struktury depozytów terminowych. Stało się tak w związku z wprowadzeniem od 2002 r. opodatkowania dochodów kapitałowych gospodarstw domowych, w tym dochodów uzyskanych z tytułu odsetek bankowych. Banki zaoferowały klientom lokaty długoterminowe, które pozwalały na uniknięcie opodatkowania przez okres trwania lokaty. Wpłynęło to na skokowy wzrost w listopadzie 2001 r. wartości depozytów długoterminowych, w szczególności powyżej roku do 2 lat o 5,4 mln zł oraz depozytów powyżej 2 lat o 10,2 mld zł. Jednocześnie obniżyła się wartość depozytów do jednego miesiąca i powyżej miesiąca do 3 miesięcy. W efekcie łączny udział depozytów powyżej roku do 2 lat oraz depozytów powyżej 2 lat w strukturze depozytów terminowych na koniec 2001 r. przekraczał 12%, wobec 3,3% na koniec 2000 r. Udział depozytów powyżej 6 miesięcy do roku zwiększył się o około 4,5 punktu procentowego. Nastąpiło to głównie kosztem udziału depozytów powyżej jednego miesiąca do 3 miesięcy. W kolejnych latach struktura depozytów terminowych była dość stabilna, z tendencją do zwiększania się udziału depozytów do jednego miesiąca i obniżania się udziału depozytów powyżej 2 lat. Pod koniec okresu, w drugiej połowie 2007 r. wystąpiły przeobrażenia w strukturze depozytów terminowych, które były zapowiedzią burzliwych zmian w latach 2008-2009.
- W latach 2008-2009 silne zmiany w strukturze depozytów terminowych były podyktowane reakcją klientów na stosowane przez banki działania w zakresie różnicowania oprocentowania depozytów, uzależnione od preferowanej przez banki struktury pasywów oraz sytuacji na rynku finansowym. W tym

okresie silnie spadł udział depozytów do jednego miesiąca (z 20 do 5%), a zwiększyły się udziały depozytów powyżej 3 miesięcy do 6 miesięcy (z 20 do 30%) oraz powyżej roku do 2 lat (z 4 do 8,5%).

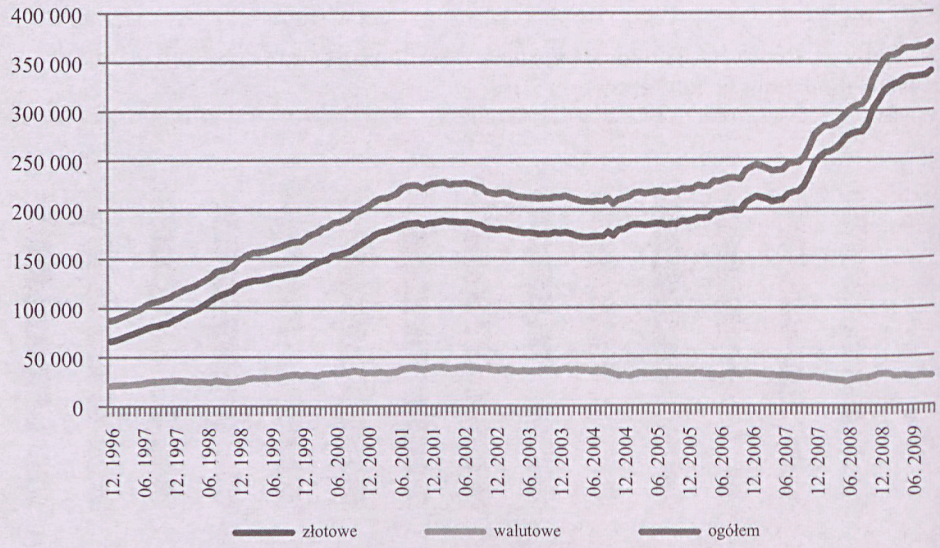
Rysunek 6. Depozyty terminowe gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w mln zł)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Rysunek 7. Struktura depozytów terminowych gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

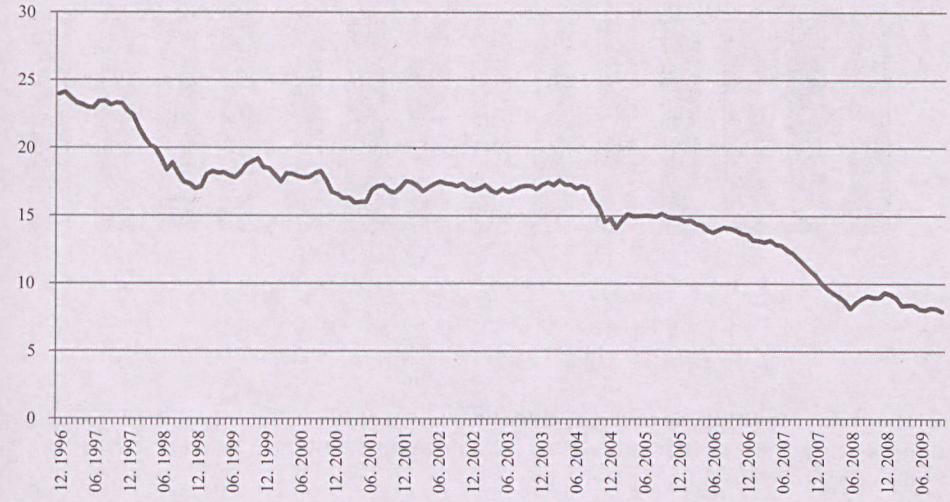
3. Struktura walutowa depozytów gospodarstw domowych

Analizując wartość (rysunek 8) i strukturę (rysunek 9) depozytów gospodarstw domowych w rozbiciu na depozyty złotowe i walutowe, łatwo zauważyć, że w omawianym okresie nastąpił znaczny spadek udziału depozytów walutowych. Na koniec listopada 2009 r. udział depozytów walutowych wynosił 8%, podczas gdy rok 1996 został zamknięty przy stanie tego wskaźnika równym 24%. Wskazany proces odchodzenia od gromadzenia oszczędności w walutach obcych zaczął się znacznie wcześniej. Jednym z podstawowych założeń polityki pieniężnej w początkowym okresie transformacji było działanie na rzecz wzmacniania kruchego zaufania do pieniądza krajowego w celu odejścia od dwuwalutowości polskiej gospodarki. Konsekwentne postępowanie w zakresie kursu walutowego i oprocentowania depozytów poprzez wyższą dochodowość lokat w pieniądzu krajowym w zasadzie doprowadziło w połowie lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku do odwrócenia relacji wkładów walutowych do wkładów złotowych gospodarstw domowych.

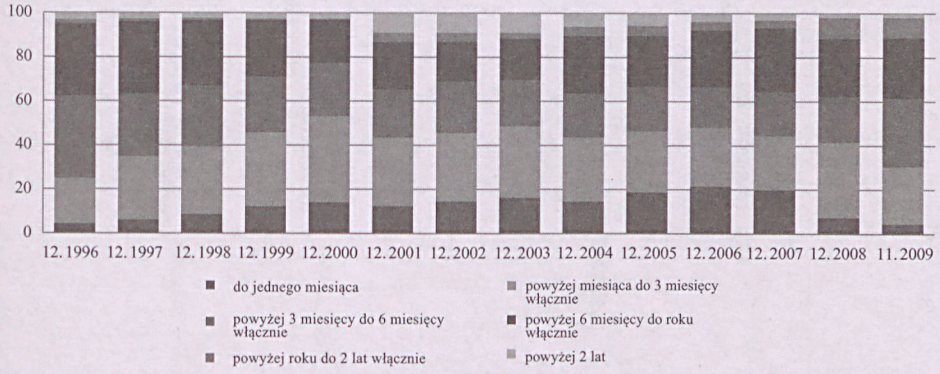

Rysunek 8. Depozyty złotowe i walutowe gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w mln zł)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

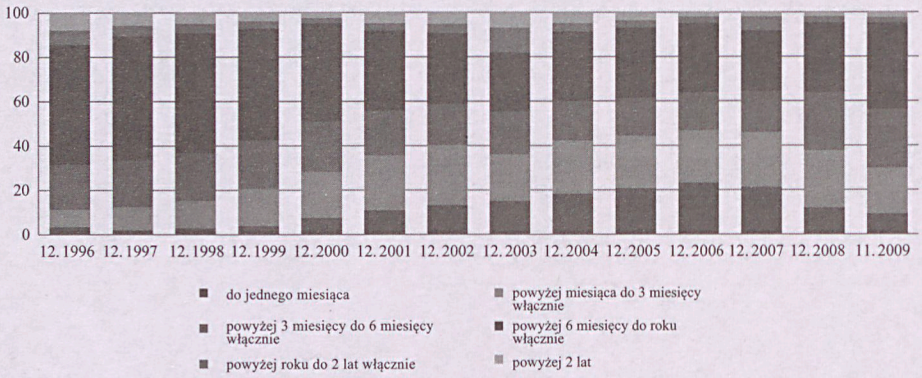
Warto wskazać jeszcze jedno zjawisko. Otóż zachodzące w analizowanym okresie zmiany struktury terminowych depozytów złotowych (rysunek 10) i terminowych depozytów walutowych (rysunek 11) doprowadziły do znacznego ich zbliżenia (rysunek 12).

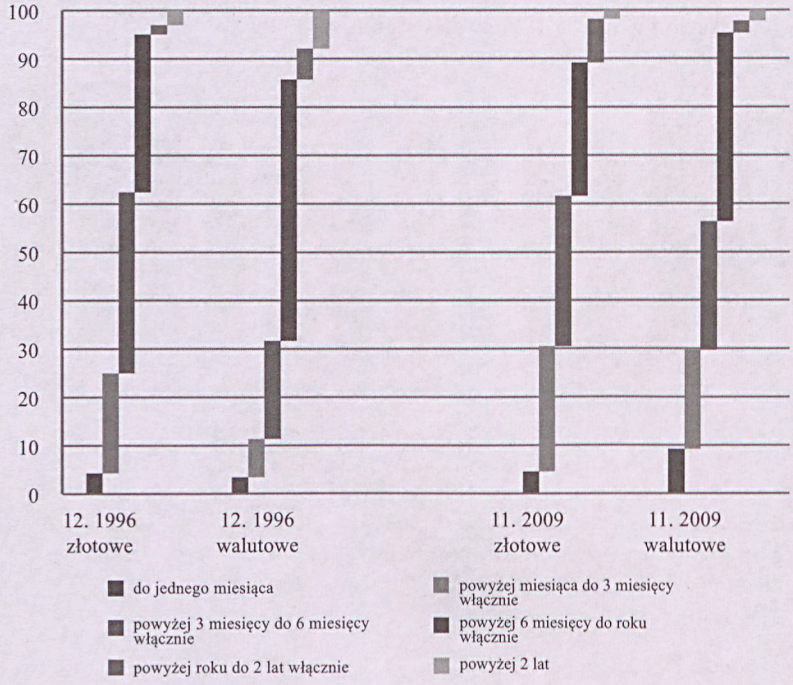
Rysunek 9. Udział depozytów walutowych w depozytach gospodarstw domowych ogółem w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Rysunek 10. Struktura terminowych depozytów złotowych gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Rysunek 11. Struktura terminowych depozytów walutowych gospodarstw domowych w Polsce od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Rysunek 12. Struktura terminowych depozytów złotowych i terminowych depozytów walutowych gospodarstw domowych w Polsce w latach 1996 i 2009 (w %)
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP

Zakończenie

Lokowanie oszczędności pieniężnych pozostaje fundamentalnym elementem integracji gospodarstw domowych z sektorem bankowym. W wyniku analizy zmian wartości i struktury depozytów bankowych gospodarstw domowych w okresie od grudnia 1996 r. do listopada 2009 r. sformułowano następujące wnioski:

- Dynamiczny wzrost wartości depozytów załamał się w 2002 r. Po okresie spadku wartości depozytów, od 2005 r. ich wartość wykazywała tendencje wzrostowe, a najwyższa dynamika przyrostu depozytów (przekraczająca 120%) wystąpiła w 2008 r.
- Udział depozytów bieżących w depozytach gospodarstw domowych ogółem wzrósł do około 50%.
- Zaobserwowano zmienne tendencje w kształtowaniu się struktury depozytów terminowych gospodarstw domowych.
- W analizowanym okresie kontynuowany był spadek udziału depozytów walutowych (do 8%) w depozytach gospodarstw domowych ogółem.
- Nastąpiło znaczne zbliżenie struktury terminowych depozytów złotowych i terminowych depozytów walutowych.

W ostatnich latach w strukturze aktywów finansowych ludności dynamicznie wzrastały udziały instrumentów rynku kapitałowego. Jednak światowy kryzys finansowy i gospodarczy spowodował załamanie się tej tendencji i ponowny wzrost przywiązania polskich gospodarstw domowych do lokat bankowych. Zachowania gospodarstw domowych na rynku produktów oszczędnościowych pozostawały pod wpływem polityki depozytowej banków, których zabiegi zmierzały do osiągnięcia wielkości i struktury zasobów zgodnych z celami banku, w szczególności w zakresie rentowności i płynności. Konkurencja o depozyty gospodarstw domowych skłaniała banki do coraz większej innowacyjności i kreatywności w formułowaniu oferty produktowej.

Bibliografia

Korenik D. (2003), *Oszczędzanie indywidualne w Polsce,* Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. O. Langego we Wrocławiu, Wrocław.

Rytelewska G., red. (2005), *Bankowość detaliczna,* PWE, Warszawa.

Rytelewska G., Kłopocka A. (2009), *Wpływ czynników społeczno-demograficznych na strukturę oszczędności gospodarstw domowych w Polsce*, w: M. Iwanicz-Drozdowska, *Polski rynek finansowy wobec zmian społeczno-demograficznych,* Transformacja i Rozwój, nr 115, IBnGR, Gdańsk.

BANK DEPOSITS OF HOUSEHOLDS – VALUE AND STRUCTURE CHANGES IN POLAND IN YEARS 1996-2009

Summary

The attractiveness of the saving product for a household is dependent on product evaluation in the field of: profitability, liquidity, risk, product and process quality (Korenik, 2003). Despite changes in the structure of financial assets of Polish households, bank deposits remain the primary form of savings. The main purpose of this article was to diagnose the changes in value and structure of bank deposits of households in years 1996-2009. The principal method of investigation was the analysis of relevant statistical data collected by the NBP from monetary financial institutions. The research period definition was influenced by the fact that time series by current methodology are available since 1996. Throughout the analysed period variable trends in the value and structure of households' bank deposits were observed. It was noted that tax changes, the global financial and economic crisis and other determinants had a significant impact on the household saving processes.